

MAKSIM KERJASAMA SAJRONE BASA HUMOR ING AKUN YOUTUBE DAGELAN JOWO

(Tintingan Pragmatik)

Divia Okta Wahyuningsih

Pendidhikan Basa lan Sastra Dhaerah, Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri Surabaya,
oktadivia@gmail.com

Dr. Surana, S.S., M.Hum

Dhosen Jurusan Pendidikan Basa lan Sastra Dhaerah, Fakultas Basa lan Seni,
Universitas Negeri Surabaya

Abstrak

Maksim kerjasama sajrone Dagelan Jowo kalebu panliten kang nggunakake tintingan pragmatik. Basa humor sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube iki ngandharake informasi kang lagi rame ing masyarakat. Undheran panliten, yaiku (1) apa wae wujud maksim kerjasama kang digunakake sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube, (2) kapriye penyimpangan maksim kerjasama kang digunakake sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube, lan (3) kepriye fungsi basa humor sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube. Tujuwan saka panliten iki, yaiku (1) ngandharake wujud maksim kerjasama kang digunakake sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube, (2) ngandharake wujud penyimpangan maksim kerjasama ing Dagelan Jowo, lan (3) ngandharake fungsi basa humor sajrone Dagelan Jowo.

Landhesan tintingan panliten iki yaiku nggunakake konsep prinsip kerjasama panemune Grice. Dene konsep fungsi basa humor nggunakake teori panemune Fishman. Panliten iki nggunakake metodhe dheskriptif. Dhata ing panliten kasebut kajupuk saka apa kang diandharake dening paraga sajrone video Dagelan Jowo. Cara nglumpukake dhata ing panliten iki yaiku kanthi cara nyemak banjur dicathet. Adhedhasar andharan ing panliten iki yaiku (1) wujud maksim kerjasama sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube kang ngemot maksim kuantitas, maksim kualitas, maksim relevan, lan maksim pelaksanaan, (2) wujud penyimpangan maksim kerjasama sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube, (3) fungsi basa humor keperang dadi fungsi kanggo nglakoni sakabehane pepenginan, tujuwan, panemu, lan pesen, fungsi kanggo nyadharake pawongan yen dheweke ora mesthi bener, fungsi kanggo pamulangan tumrap pawongan kanggo ndeleng prakara saka sudhut ngendi wae, fungsi kanggo sarana hiburan, fungsi kanggo nglancarake pamikiran, fungsi kanggo njalari pawongan supaya gampang anggane toleransi marang samubarang, fungsi kanggo njalari pawongan supaya bisa ngerteni prakara pelik.

Tembung wigati: maksim kerjasama, humor, Dagelan Jowo

PURWAKA

Lelandhesan Panliten

Basa minangka salah sawijining piranti kanggo komunikasi lan sarana hiburan. Miturut panemune Chaer (2007:47) njlentrehake yen basa lisan kuwi diandharake kanthi cara lisan lan disengkuyung tumrap unsur-unsur suprasegmental sajrone ing ekspresi wajah lan gestur utawa mimik, dene basa tulis ora ngandhut unsur suprasegmental. Basa yen diolah kaya apa wae rupane bisa menehi nilai hiburan, kayata bahasa humor. Humor kalebu salah sawijine sarana komunikasi kayadene ngandharake informasi, medharake rasa bungah, gela, kuciwa, nesu, lan sapiturute tumrap pawongan kang diajak guneman. Akeh masyarakat kang nggunakake saperangan medhia kanggo medharake basa kang diduweni, tuladhane nglipur wong liya kanthi gawe basa humor. Basa humor digunakake kanggo nglipur wong liya saengga wong kang ngrungokake utawa ndeleng bisa kahibur. Tuturan

humor arupa wujud komunikasi kang bisa didadekake objek lan bahan panliten.

Basa sajrone penerapane mesthi ana aturan-aturan kang kudu manut tumrap pangguna basa kasebut, becik kanthi cara lisan utawa tulisan. Maksim kerjasama minangka maksim kang ngatur sakabehane pacaturan supaya bisa lumaku kanthi lancar. Bab kasebut supaya panutur lan mitratatur antuk informasi kanthi cetha saka panutur saengga komunikasi bisa lumaku lancar lan pener. Basa arupa salah sawijine sarana kang digunakake sajrone humor kanggo nyiptakake lan ngolah kaluconan. Basa kang ngandhut humor bisa diarani basa humor. Miturut Basir (2010:21) ngandharake yen basa kuwi piranti kang utama kanggo pacaturan ing masyarakat bebrayan. Sajrone acara humor utawa dhagelan umume ana penyimpangan-penyimpangan ing maksim kerjasama. Penyimpangan-penyimpangan kasebut nduweni tujuwan supaya nuwuhake kaluconan. Uga nduweni tujuwan supaya para nom-noman bisa njaga basane

awak dhewe supaya tetep eksis kanthi nggunakake dhagelan utawa lawakan minangka sarana ngenalake basa Jawa ing masyarakat sajabané Indonesia.

Adehdhasar panemu ngenani humor ing hakekate minangka penyimpangan aspek basa kanggo ngasilake kaluconan kang bisa ndadekake wong kang ngrungokake bisa gumuyu. Pelawak dituntut supaya bisa ngetokake omongan-omongan kang bisa ndadekake gumuyu tumrap wong kang ngrungokake. Mula dhagelan kasebut narik kawigatene panliten kanggo nganalisis kanthi cetha lan gamblang. Panggunane basa kang nggunakake maksim kerjasama ing masyarakat bebrayan kasebut ana maneka werna wujudé. Salah sawijine yaiku sajrone lawakan kang ana ing Dagelan Jowo. Acara kasebut salah sijine acara panglipur ing medhia sosial yaiku akun Youtube. Sajrone cecaturan kerep ana panutur kang ora ngandharake kanthi langsung apa maksud saka tuturane kasebut. nanging uga ana panutur utawa mitratutur kang arep ngandharake tuturane malah ora salaras karo maksud tuturane kasebut.

Anane tuturan ing Dagelan Jowo kasebut nuduhake anane kagiyatan komunikasi antarane panutur lan mitratutur. Ing pacaturan utawa komunikasi, kadhang panutur lan mitratutur menahi wangsulan utawa menahi pitakonan kasebut ora salaras karo topik kang digunemake. Kajaba kuwi, uga ana panutur utawa mitratutur kang menahi wangsulan linuwih saka apa kang ditakokake, menahi informasi kang dirasa ora bener utawa ora adhedhasar saka fakta, lan menahi wangsulan kang ambigu. Bab kasebut nggambarake fenomena maksim kerjasama kang ana ing acara Dagelan Jowo ing akun youtube. Saliyane anane fenomena maksim kerjasama sajrone Dagelan Jowo uga nduweni fungsi humor amarga ing acara iki ngemot dhagelan utawa lelucon. Lawakan kasebut ditampilake kanthi njupuk prastawa ing sabendinan.

Saka adhedhasar andharan ana ing dhuwur tuwuh pepenginan panliten kanggo nintingi sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube. Panliten kasebut pengin ngerteni anane wujud lan penyimpangan kerjaasama miturut panemune Grice sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube iki. Ngenani dhagelan kasebut sangertine panliten isih durung ana kang nlliti, mula ana kalodhangan kanggo nindakake panliten kanthi irah-irahan "Maksim Kerjasama sajrone Basa Humor Ing Akun Youtube Dagelan Jowo". Kanggo ngonceki bab kasebut, panliti nggunakake titingan pragmatik, amarga dhagelan utawa lawakan kasebut lagi eksis ing jagad medhia sosial mligine ing akun youtube.

Underan Panliten

Underane panliten iki bakal ngrembag ing telung prekara ing ngisor iki:

- 1) Apa wae wujud Maksim *Kerjasama* kang digunakake sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube?
- 2) Kepriye *penyimpangan* Maksim *Kerjasama* kang digunakake sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube?

- 3) Kepriye fungsi basa humor sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube?

Tujuan Panliten

Adhedhasar lelandhesan lan underane panliten ana ing dhuwur, tujuan panliten iki yaiku:

- 1) Ngandharake wujud Maksim *Kerjasama* kang digunakake sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube.
- 2) Ngandharake *penyimpangan* Maksim *Kerjasama* kang digunakake sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube.
- 3) Ngandharake fungsi basa humor sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube.

Paedah Panliten

Saka panliten iki kaajab bisa menahi paedah, paedah ing panliten iki diperang dadi loro, yaiku paedah teoritis lan paedah praktis.

Paedah Teoritis

Panliten iki bisa menahi tambahan kabasaan ilmu ngenani titingan pragmatik sajrone bidhang analisis kerjasama ing basa humor.

Paedah Praktis

Panliten kasebut bisa ndadekake referensi tumrap mahasiswa kang bakal nindakake panliten kang relevan.

Panjentrehan Tembung

- 1) Basa, yaiku piranti kanggo komunikasi. Kanthi anane basa manungsa bisa njlentrehake apa kang dadi kekarepane, bisa nggambarake pangrasane kayata rasa bungah, kuciwa, gela, nesu, lsp.
- 2) Humor, yaiku sarana kang becik kanggo ngilangake masalah kang ana ing sabendinan. Humor arupa kagiyatan kang digandrungi tumrap masyarakat. Ing kene humor minangka bagean kauripan ing bebrayan supaya ora jenuh.
- 3) Dagelan Jowo, yaiku minangka medhia kreatifitas para pamudha milenial ana ing akun youtube. Anane akun iki supaya bisa narik kawigatene para pamirsa supaya bisa kalipur.
- 4) Pragmatik, yaiku cabang linguistik kang nggunakake basa minangka objek, kayata sajrone pacaturan utawa komunikasi.

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Basa

Basa minangka piranti kanggo komunikasi. Kanthi anane basa manungsa bisa njlentrehake apa kang dadi kekarepane, bisa nggambarake pangrasane kayata rasa bungah, kuciwa, gela lan nesu. Andharan kasebut disengkuyung karo panemune Chaer (2004: 14) basa minangka pirantine manungsa kanggo ngekspresikake pikiran lan pangrasa kang diduweni. Basa yaiku asil kagiyatan manungsa, saka basa kuwi bakal diandharake apa kang dadi kekarepane lumrahe diucapake saka lambe utawa diandharake kanthi cara lisan, nanging bisa uga informasi arupa tulis.

Basa nduweni kalungguhan kang wigati dening manungsa, utamane minangka piranti kanggo komunikasi lan sesambungan ing urip bebrayan. Basa yaiku sistem lambang swara kang arbiter lan

digunakake tumrap anggota klompok sosial sajrone kerjasama, komunikasi, lan mbeberake dhiri (Chaer, 2007: 32). Dene miturut Keraf (1997: 4) ngandharake yen anane komunikasi kita bisa ngandharake sakebehe apa kang dirasa, dipikirake, lan kita uga bisa mangerteni tujuwane wong liya. Mula anane komunikasi, manungsa bisa njlentrehake panemu utawa idhe-idhe, kawruh, lan njlentrehake apa kang ana sajrone pikirane.

Pragmatik

Pragmatik wiwit ngrembaka ing bidhang kajian linguistik wantara ing taun 1970-an. Kalungguhane pragmatik adhedhasar saka anane rasa kang ora lega marang kaum strukturalis kang mung nлити basa saka wujud, tanpa nimbang yen satuwane-satuwane kebasan iku sabenero ana sajrone konteks kang asipat lingual lan extralingual. Kanthi ora digatekake sajrone konteks tuturan kasebut njalari kaum strukturalis ora bisa njlentrehake maneka perkara kabasan, ing antarane yaiku perkara ukara anomaly. Kajian pragmatik sesambungan langsung karo fungsi utama basa, yaiku minangka piranti komunikasi. Miturut (Zamzani, 2007: 12) kajian pragmatik lumrahe kang kerep ana ing perkara nggunakake basa sajrone kabasan, nuduhake kepriye nindakake kabasan ing masyarakat sajrone basa sosialisasi. Pragmatik minangka cabang linguistik kang umume nyinaoni proses komunikasi kanthi fokus tumrap kepriye makna utawa pesen sajrone komunikasi kang kinandhut tumrap panutur lan mitratutur (Alwasilah, 2005:19).

Pragmatik yaiku studi ngenani sesambungan wantara bentuk-bentuk basa lan kagunaane (Yule, 2006: 5). Parker (sajrone Rahardi, 2003: 48) ngandharake yen pragmatik yaiku cabang ilmu basa kang nyinaoni struktur basa kanthi cara eksternal. Dene miturut panemune George (sajrone Rahardi, 2003: 12) ngandharake yen ilmu basa pragmatik arupa ilmu ngenani makna basa, kanthi sesambungan karo sakabehe tata lakune manungsa lan tandha-tandha utawa lambang-lambang basa kang ana ing sakiwa tengene.

Saka panemu kasebut bisa dingerteni yen andharan para ahli kuwi bedha-bedha, nanging adhedhasar nuduhake pandangan kang padha, amarga kajian pragmatik kang asipat baku sajrone nggunakake basa kang sesambungan dening konteks. Kajaba kuwi, kajian pragmatik gegayuhan langsung tumrap fungsi utama basa, yaiku minangka alat komunikasi. Mula bisa didudut, pragmatik minangka kajian umum ngenani kepriye cara konteks ngaruhi pawongan pacaturan sajrone nafsirake ukara utawa nлити makna kang sesambungan karo prastawane panutur.

Humor

Humor minangka sarana kang becik kanggo ngilangake masalah kang ana ing sabendinan. Humor arupa kagiyatan kang digandrungi tumrap masyarakat. Ing kene humor minangka bagean kauripan ing bebrayan supaya ora jenuh. Humor ora kenal kelas sosial lan sumbero bisa saka aspek ing kauripan bebrayan. Humor dudu mung awujud hiburan wae,

nanging kagiyatan ngajak supaya padha nduweni pamikiran kang kritis apa isi kang kinandhut sajrone humor kasebut. Lumrahe humor uga ngandhut pesen utawa pepeling. Saka wujud, humor bisa awujud lisan, tulis, video, nganti gambar kang lumrahe diarani karikatur.

Miturut Ensiklopedia Indonesia (sajrone Jamsari, 1997:5) humor asale saka tembung Latin *umor* kang ateges cairan sajrone awak (getah). Cairan kasebut dumadi saka getih, lendir, cairan empedu kuning, lan cairan empedu ireng. Pawongan kang sehat yen cairan kasebut jumlaho padha. Miturut kapercayan bangsa Yunani ing jaman mbiyen ajaran ngenani kepriye pangribawane cairan awak karo swasana atine pawongan kuwi. Wong kang nduweni kaluwihan salah sawijine cairan (humor) bisa diarani humoris lan bisa dadi guyanan gawe wong liya.

Humor minangka reaksi sakabehe bab kang bisa nuwuhake rasa aneh lan lucu saengga masyarakat kanthi spontan bisa gumuyu nalika mirsani, maca, utawa ngrungokake. Senajan humor ora disengaja utawa digawe-gawe, nanging bisa ndadekake kahanan kasebut bisa lucu kayata wong lagi tiba utawa wong latah. Omongan utawa tulisan bisa dadi reaksi tuwuhe gumuyu utawa nduweni fungsi minangka humor kang kudu dikreasikake kanthi kriteria-kriteria tartamtu (Herawati, 2007:7). Mula bisa dingerteni yen bab kang nuwuhake lelucon kuwi ora mesthi disengaja. Tujuwan humor kanthi cara umum kasebut ngupaya kanggo nemtokake rasa pangrasa nglipur ing wong liya supaya bisa kalibur saka tumindake kuwi.

Fungsi Humor

Humor minangka samubarang kabutuhan tumrap pawongan kang nduweni fungsi. Miturut Sujoko (sajrone Rahmanadji, 2007:217) humor nduweni pitung fungsi yaiku (1) nglakoni sakabehane pepenginan, tujuwan, panemu, lan pesen, (2) nyadharake pawongan yen dheweke ora mesthi bener, (3) pamulangan tumrap pawongan kanggo ndeleng prakara saka sudhut ngendi wae, (4) sarana hiburan, (5) nglancarake pamikiran, (6) njalari pawongan supaya gampang anggene toleransi marang samubarang, (7) njalari pawongan supaya bisa ngerteni prakara pelik.

Dene miturut panemune Wijana (1985:507) kalungguhan humor sajrone bebrayan masyarakat uga panganggono minangka sarana pendhidhikan amarga anane humor bisa ndhidhik masyarakat supaya nduwe pamawas kayata luwih ngerti apa wae kang wis kadadayan, lagi kadadayan, lan bakal kadadayan ing bebrayan. Kajaba kuwi, fungsi humor uga minangka sarana ilustrasi sajrone surat kabar utawa kalawarti (Wijana, 1983:470) kanggo nuwuhake kesan lucu. Mula, saka pangrembakane humor ing saiki bakal diperlokake banget sajrone bebrayan.

Maksim Kerjasama

Miturut Grice (1974:45) sajrone pacaturan lumrahe mbutuhake kerjasama antara panutur lan mitratutur kanggo nggayuh tujuwan kang dikarepake. Bab kasebut supaya pacelathone bisa salaras antara paraga siji lan sijine. Prinsip kang ngatur kerjasama

antara panutur lan mitratutur sajrone pacaturan bisa diarani prinsip kerjasama (cooperative principle). Sajrone reroncening pelaksanaan prinsip kerjasama saben panutur lan mitratutur kudu manut petang maksim pacaturan (conversational maxim), yaiku maksim kualitas (maxim of quantity), maksim kualitas (maxim of quality), maksim relevansi (maxim of relevance), lan maksim pelaksanaan (maxim of manner).

Maksim kuantitas ngehendaki saben panutur menahi kontribusi kang cukup utawa sakakehe kang dibutuhake tumrap mitratutur (Wijana, 1996:46). Kontribusi kang arupa informasi kasebut ora oleh luwih saka informasi kang dibutuhake mitratutur. Tuturan kang ora ngandhut informasi kang dibutuhake tumrap mitratutur, bisa diarani penyimpangan maksim kuantitas sajrone prinsip kerjasama Grice. Samono uga, yen tuturan kasebut ngandhut informasi kang linuwih bisa diarani penyimpangan maksim kuantitas. Dene maksim kualitas yaiku panutur dikarepake supaya bisa menahi samubarang kang salaras karo fakta sabenero. Fakta kang adhedhasar saka bukti-bukti kang jelas. Sajrone maksim kualitas, panutur dikarepake bisa nyampekake samubarang kang nyata lan salaras karo fakta sabenero sajrone tuturan. Wijana (1996:48-49) ngandharake yen maksim kualitas ngatur sakabehane pacelathon kanthi ngandharake kang samesthine utawa apa anane. Banjur ing maksim relevansi, kaajab supaya ana kerjasama antara panutur lan mitratutur, kekarone bisa menahi kontribusi kang relevan ngenani samubarang kang ana ing tuturan. Kang pungkasan yaiku maksim pelaksanaan, ing kene panutur kudune bisa menahi tuturan kanthi cara langsung, cetha, lan ora ambigu.

Dene miturut panemune Sudrajat lan Wijana saka petang maksim kasebut bakal dijlentrehake ing ngisor iki:

- 1) Maksim Kuantitas miturut Sudrajat (2009:134) ngandharake yen maksim kuantitas nuduhake yen ukara kang diandharake dening panutur kudune menahi kontribusi kang sacukupe utawa saakehe apa kang dibutuhake tumrap mitratutur. Kajaba iku, ana panemu liya ngandharake yen maksim kuantitas majibake saben pacaturan menahi kontribusi kang sacukupe utawa saakehe apa kang dibutuhake tumrap wong kang diajak guneman (Wijana lan Rahmadi, 2009:45). Mula sajrone maksim kasebut panutur kudu menahi kontribusi kang sacukupe, saakehe kang dibutuhake lan ora ngluwahi sajrone menahi informasi kang dijaluk tumrap mitratutur utawa kanthi tembung liya menahi informasi kang salaras karo apa kang dibutuhake.
- 2) Maksim Kualitas miturut Sudrajat (2009: 134) ngandharake yen maksim kualitas njlentrehake yen ukara kang diandharake dening panutur ngandhut bab kang sabenero. Kajaba iku, Wijana lan Rahmadi (2009: 47) ngandharake maksim pacaturan kasebut majibake saben paraga pacaturan kudune adhedhasar saka bukti-bukti kang ana. Mula bisa kadudut maksim kualitas sajrone hakekate

kang nuduhake ukara kang diandharake bener lan pener adhedhasar saka bukti-bukti kang ana.

- 3) Maksim Relevansi miturut Sudrajat (2009: 134) ngandharake yen maksim relevansi nuduhake yen ukara kasebut diandharake kudu relevan kanthi perkara kang diomongke. Dene miturut panemune Wijana lan Rahmadi (2009: 48) ngandharake yen maksim relevansi majibake saben paraga pacaturan menahi kontribusi kang relevan kanthi perkara pacaturan. Mula ing maksim kasebut panutur lan mitratutur sajrone pacaturan lumrahe menahi informasi kang relevan kanthi selaras karo perkara apa kang digunemake.
- 4) Maksim Pelaksanaan miturut Sudrajat (2009: 135) ngandharake maksim pelaksanaan nuduhake yen ukara kasebut diandharake tumrap panutur kudu langsung, ora taksah, lan ora luwih. Dene miturut panemune Wijana lan Rahmadi (2009: 48) ngandharake yen maksim pelaksanaan majibake saben paraga pacaturan ngandharake kanthi cara langsung, ora kabur, ora taksah, lan ora ngluwahi. Mula ing maksim pelaksanaan paraga pacaturan kudu melu langsung sajrone prastawa tutur lan ngehindari ketidakjelasan ungkapan, ngehindari ketaksaan, ngandharake kanthi cara singkat, cetha lan gamblang (ora luwih).

Akun youtube Dagelan Jowo

Youtube yaiku aplikasi kanggo ngirim informasi marang sapa wae kanthi cara cepet lan gampang. Anane aplikasi kasebut supaya kabeh informasi kang lagi *viral* bisa katampa kanthi sakjabane Indonesia. Informasi kasebut awujud video, saengga ora susah-susah ngeneni pawarta ana ing *televisi*. Sakabehane pawarta ing *televisi* bakal ngemot ing youtube. Kamangka masyarakat ora khawatir yen katinggalan pawarta. Sajrone youtube ora ngemot pawarta wae, nanging bisa nyuguhake video kanthi lucu-lucu kayata ing Dagelan Jowo.

Dagelan Jowo ing akun youtube iki isih anyar ana ing akun youtube. Senajan isih anyar, nanging *followers/pengikut* ing Dagelan Jowo kang digawe karo akun Ucup Klaten iki watara ana nem ewu *subscriber*. Ing Dagelan Jowo iki ora mung dadi siji-sijine dhagelan ana ing akun youtube kang nyuguhake guyonan-guyonan nganggo basa Jawa, nanging ana akeh banget. Mas Ucup minangka sing nduwe akun Dagelan Jowo mesthi *upload* video-video lucu nganggo basa Jawa khas wong kulonan. Apa maneh anane Mbah Minto kang ndadekake akun kasebut bisa cepet *viral*, amarga Mbah Minta wis dirasa tuwa nanging bisa dolanan Hp kayadene bocah jaman saiki. Sajrone Dagelan Jowo kasebut uga diselengi karo iklan-iklan produk lan informasi kang lagi rame ing masyarakat bebrayan supaya bisa nyarasake panguripan ing jaman milenial iki.

Landhesan Teori

Panliten kanthi judhul Maksim Kerjasama Sajrone Basa Humor Ing Akun Youtube Dagelan Jowo kasebut nggunakake titingan pragmatik, amarga dhata kang ditliti tumrap panliten kasebut kalebu basa.

Dhagelan utawa lawakan sajrone Dagelan Jowo nduweni tujuwan menahi unsur surasa lucu ing sabendina lan informasi kang lagi rame ing masyarakat. Teori kang digunakake ing panliten iki yaiku teori prinsip kerjasama miturut panemune Grice (sajrone Wijana 1996:45) saben paraga tutur kudu manut petang maksim ing antarane yaiku maksim kuantitas (*maxim of quantity*), maksim kualitas (*maxim of quality*), maksim relevansi (*maxim of relevance*), lan maksim pelaksanaan (*maxim of manner*).

Banjur ngenani fungsi basa humor ing Dagelan Jowo ditingingi nggunakake teorine Sujoko sajrone (Rahmanadji, 2007:217) humor nduweni pitung fungsi yaiku (1) nglakoni sakabehane pepenginan, tujuwan, panemu, lan pesen, (2) nyadharake pawongan yen dheweke ora mesthi bener, (3) pamulangan tumrap pawongan kanggo ndeleng prakara saka sudhut ngendi wae, (4) sarana hiburan, (5) nglancarake pamikiran, (6) njalari pawongan supaya gampang anggane toleransi marang samubarang, (7) njalari pawongan supaya bisa ngerteni prakara pelik.

METODHE PANLITEN

Metodhe ing panliten iki yaiku tahapan kang paling penting sajrone nglaksanakake panliten, amarga metodhe kasebut minangka sarana, prosedur, teknik, kang digunakake kanggo nindakake panliten utawa sajrone nglumpukake dhata (Djajasudarma, 1993:3). Panliten ngenani maksim kerjasama sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube iki nggunakake metodhe dheskriptif. Pendekatan panliten sajrone panliten kasebut keperang dadi loro yaiku pendekatan teoritis lan pendekatan metodhologi. Pendekatan teoritis ing panliten iki nggunakake teori pragmatik. Pendekatan pragmatik yaiku pendekatan kang ngandharake bab ngenani makna basa ing prastawa tartamtu.

Dene pendekatan metodhologi diperang maneh dadi loro yaiku, pendekatan kualitatif lan dheskriptif. Miturut Sudaryanto (1994:14) pendekatan kualitatif yaiku pendekatan kang cerak karo dhata nanging dudu arupa itung-itungan utawa angka, namung arupa basa kang asipat empiris dudu kaya matematika lan filsafat kang asipat hakiki. Dene pendekatan dheskriptif minangka pendekatan kang asipate ngandharake dhata kanthi cetha. Tujuwan panliten nggunakake pendekatan kasebut, kaajab supaya bisa njlentrehake kanthi cetha lan pener ngenani bab kang bakal ditliti.

Dhata ing panliten kasebut kajupuk saka apa kang diandharake dening paraga sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube. Sawise kuwi, banjur ditranskripsikake kalebu dhata primer lan dhata sekunder kang dijupuk saka buku, jurnal makalah, lan sapiturute kang gegayutan karo apa kang bakal ditliti panliti. Sumber dhata ing panliten iki yaiku arupa video kang sawise *download* ing youtube. Instrumen yaiku piranti utawa fasilitas kang digunakake kanggo nglumpukake dhata. Kagiyanan kasebut tujuwane supaya panliti luwih gampang anggane nganalisis lan ora lali ngenani dhata-dhata kang wis diklumpukake sadurunge. Miturut Arikunto (1998:137) instrumen

yaiku piranti kanggo mbiyantu nalika panliti nggunakake samubarang metodhe. Panliti nyiyapake piranti antarane, yaiku handphone utawa laptop kanggo nggolek dhata ing medhia sosial kayata youtube. Saliyane iku, panliten uga nyiyapake piranti kanggo nyathet nalika nglumpukake dhata lan pengkodean. Ing kene panliten nggunakake teknik pustaka yaiku njupuk dhata saka internet banjur dianalisis gumantung jinis-jinise.

Teknik nglumpukake dhata ing panliten kasebut nggunakake teknik simak tanpa libat cakup (STLC). Sajrone teknik iki, panliten ora nglibatake langsung mbentuk utawa pamunculan calon dhata, nanging cukup dadi pamerhati tumrap calon dhata kang mbentuk lan muncul saka prastawa kabasan kang ana ing sajabane dhirine yaiku kanthi cara nyimak sakabehe dhata (Sudaryanto, 1993:133). Dhata kang disimak kanthi teknik kasebut bisa arupa dhata saka sumber lisan lan ditulis dhata ing panliten iki mujudake dhata saka sumber lisan. Sajrone panliten iki, teknik kang digunakake kanggo nglumpukake dhata yaiku nggunakake teknik simak lan nyathet. Teknik nyimak yaiku kanthi cara ngrungokake, mirsani, sarta ngerteni tuturan-tuturan maksim kerjasama sajrone Dagelan Jowo. Panliten nindakake pernyataan kanthi cara ngrungokake rekaman Dagelan Jowo ing akun youtube. Tahap sabanjure yaiku ditindakake nyathet kanthi khusus ngenani dhata-dhata kang sesambungan tumrap panliten, yaiku nemtokake dhata-dhata kang arupa tuturan kang nyimpang saka maksim kerjasama. Tata cara njlentrehake dhata bakal dijlentrehake ing ngisor iki:

- 1) Transkripsi, adhedhasar asil transkripsi pikoleh saka dhata tulis, banjur ditindakake identifikasi. Proses identifikasi arupa nglumpukake sakabehane dhata kang dirasa prelu utawa dibutuhake.
- 2) Sawise dhata nglumpuk banjur panliten nyalin saben tuturan kang wis diidentifikasi sajrone kartu dhata. Ateges supaya gampang kanggo nglumpukake dhata miturut kagunaan lan perangane.
- 3) Ing kene panliti menahi kode-kode saben dhata. Saka dhata kang diasilake banjur dianalisis adhedhasar teori pragmatik sajrone maksim kerjasama lan penyimpangan. Saka analisis kartu dhata kasebut bakal nuduhake penyimpangan maksim kerjasama lan fungsi ing basa humor Dagelan Jowo.
- 4) Proses kang pungkasan yaiku, ngasilake dudutan adhedhasar panliten kang dilakokake. Dudutan kasebut mangsuli pitakon-pitakon sajrone undheran panliten ngenani maksim kerjasama lan fungsi basa humor sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube.

ANDHARAN PANLITEN

4.1 Wujud Maksim Kerjasama Sajrone Dagelan Jowo Ing Akun Youtube

Kabeh panutur mesthi ngupaya tuturane bisa ditampa sakabehe wong kang diajak cecaturan. Supaya omongane bisa ditampa tumrap masyarakat, panutur kudu bisa nuturake kanthi ringkes, runtut, gampang dingerteni, lan trep karo prekara apa kang bakal diomongke sajrone komunikasi. Mula para panutur lan mitratatur kasebut kudu duwe maksim kerjasama supaya pacaturan kalorone bisa nyambung lan salaras.

Ing pacaturan lumrahe nggunakake kerjasama antara panutur lan mitratatur supaya tujuwan kang dikarepake bisa lumaku. Sajrone nglaksanakake maksim kerjasama kasebut, saben panutur kudu manut petang maksim pacaturan ing antarane, yaiku maksim kuantitas (*the maxim of quantity*), maksim kualitas (*maxim of quality*), maksim relevansi (*maxim of relevance*), lan maksim pelaksanaan (*maxim of manner*). Dhata kang wis dipilih tumrap panliten banjur diandharake kanthi gamblang adhedhasar jinis-jinise, kaya ing ngisor iki:

4.1.1 Maksim Kerjasama Kuantitas (*The Maxim of Quantity*)

Maksim kerjasama kuantitas sajrone pacaturan ing Dagelan Jowo kasebut mujudake ragam basa kang digunakake namung saprelune, ora kurang lan ora luwih. Kamangka sajrone pacelathon, paraga siji lan sijine menahi wangsulan saprelune apa kang dadi pitakonan sajrone pacaturan. Kayadene pethikan pacaturan ing ngisor iki:

Mbah Minto : le saiki posone beda ya, gek sepi banget ra enek sing mulih merga korona. Aku kangen banget loh le. Mbok ra jemपालikan ngunu le, ra usah petakilan ngunu kuwi, engkok nek tiba piye?

Ucup : aku ra jemपालikan ya mbok, niku hpne njenengan sing kuwalik

Mbah Minto : apa iya le, oh iya wis bener

Pacaturan (1) kasebut kalebu maksim kerjasama kuantitas, amarga apa kang diandharake trep karo tatanan maksim. Konteks saka dhata ing dhuwur njlentrehake yen Mbah Minto ditinggal mrantau anake yaiku Ucup. Senajan wis wulan pasa nanging Ucup ora bisa mulih amarga lagi ana wabah korona. Mula Mbah Minto *video call* Ucup kanggo nambani kangene marang anak siji-sijine. Ing pacaturan kuwi, Ucup minangka panutur dene simbok Minto minangka mitratatur. Mitratatur nakokake kena apa kok anake nalika *divide call* malah jemपालikan, banjur panutur mangsuli yen dheweke ora jemपालikan nanging hpne simbok Minto sing kuwalik. Andharan panutur kasebut medharake kanthi saprelune, ora ditambahi lan ora dikurangi, sesambungan karo apa kang ditakokake mitratatur.

4.1.2 Maksim Kerjasama Kualitas (*The Maxim of Quality*)

Maksim kerjasama kualitas sajrone Dagelan jowo ing akun youtube kasebut mujudake ragam basa

kang ngemu teges blaka, ora digawe-gawe. Kamangka sajrone pacaturan kuwi panutur lan mitratatur menahi andharan utawa wangsulan kang sabenere kanthi jujur lan pener. Kamangka ing maksim iki ora oleh ngomong samubarang kang dirasa ora trep lan ora nyata, kudu apa anane. Kaya ing pethikan pacaturan ing ngisor iki:

Mbah Minto : halo le kasure wis teka, empuk banget kari bobok santik, mimpi indah

Ucup : sik-sik, hla ki simbok ngeloni apa iki?

Mbah Minto : guling

Ucup : padha mbok aku ya guling

Pethikan (2) ing dhuwur nuduhake anane

maksim kerjasama kualitas. Maksim kerjasama kualitas yaiku maksim kang majibi mitratatur anggone mangsuli panutur kudu apa kang kedadeyan sabenere. Konteks saka dhata kasebut nuduhake Mbah Minto lagi telponan karo Ucup ing kamar, Mbah Minto lagi nuduhake yen kasure sing wis dipesanake Ucup wis teka. Adhedhasar kasunyatanane, Ucup minangka panutur dene simbok Minto minangka mitratatur, kekarone tanpa disengaja nindakake kagiyatan kang padha yaiku ngrangkul guling. Ing pacelathon iki, mitratatur anggone mangsuli pitakone panutur kaya apa kang sabenere, anak lan simbok iki ora bisa ketemu amarga ana wabah korona kang njalari anake Ucup kuwi ora bisa mulih kampung.

4.1.3 Maksim Kerjasama Relevansi (*The Maxim of Relevance*)

Sajrone maksim kerjasama relevansi ing Dagelan Jowo kasebut arupa ragam basa kang digunakake tumrap panutur lan mitratatur kudu trep lan sesambungan karo apa kang digunemake. Mula ing pacaturan kasebut ora oleh nyimpang lan uga ora sakarepe dhewe sajrone ngandharake utawa mangsuli saka pacelathon, kayata ing pethikan saka Dagelan Jowo ing akun youtube iki:

Ucup : (ngomong dhewe karo dolanan Hp) geser terus gantek mlicet. Buka tutup menu, ngunu ae terus ngantek batune ngedrop. Pangah ra enek sing ngechat blas. Nasib jomblo-jomblo. Perantauan, gagal mudik, jomblo, gak duwe gawean. Iwak lele kecanthol kawat , nek dhewe aku ya ndak kuwat.

Dhata (3) ing ndhuwur nuduhake anane maksim relevansi. Konteks saka dhata kasebut kadadeyan ana ing kose Ucup. Dheweke dolanan Hpne amarga dhewean nang kos ora ana sing ngancani. Andharan kasebut sesambungan karo apa kang digunemake karo awake dhewe. Sajrone paraga Ucup minangka panutur ngrasa bosen karena hpne sepi ora ana kang ngechat amarga statuse panutur ora nduwe gandhengan utawa pacar, apa maneh dheweke ijen nang kos ora bisa mulih nang kampung amarga ora duwe dhuwit. Mula panutur nggawe parikan kanggo ngilangake rasa gelane, yen dheweke ora kuat urip ijenan, panutur pengin nduwe kanca urip kanggo nyemangati dheweke.

4.1.4 Maksim Kerjasama Pelaksanaan (*The Maxim of Manner*)

Sajrone maksim kerjasama pelaksanaan ing Dagelan Jowo kasebut arupa pacaturan kang cetha, gamblang, lan ora mbulet. Kamangka pacelathon kudune gamblang, ora nduweni teges kang mangro, kayadene pethikan Dagelan Jowo ana ing ngisor iki:

- Mbah Minto : halo le
Ucup : lagi ngapa mbok?
Mbah Minto : lagi ngliwet le
Ucup : ngene loh aku arep ngabari, sesuk lebaran ki kaya ngene aku durung isa mulih. Nah terus ati dadi kapikiran simboke nang omah nduwe beras apa ora?
Mbah Minto : oalah le mbok kowe ki tenang, wis enek beras kita
Ucup : beras kita ki apa ya mbok?
Mbah Minto : we ki beras enak saka bulog. Neng kono ki stoke jik akeh. Ra usah khawatir, ora bakal kentekan le
Ucup : oalah ya wis nek ngunu atiku wis ayam tenan iki lak ngene iki

Pethikan pacaturan (4) kasebut nuduhake maksim kerjasama pelaksanaan. Konteks ing dhuwur njlentrehake yen Ucup lagi kepikiran marang Simboke nang omah apa wis duwe beras apa durung, amarga dheweke ora bisa mulih ngopeni Simboke. Mula ing kene Ucup telphon Simboke lan takon babagan kasebut. Mbah Minto minangka mitratatur menahi andharan kanthi cetha, ora mbulet supaya Ucup minangka panutur bisa ngerti maksud saka tuturane. Mitratatur ngandharake yen dimaksud beras kita iki beras saka bulog, jenenge beraskita. Saumpamane mitratatur ora njlentrehake, panutur bakal mikir kang rena-reana. Kamangka kudu ana panjelas gawe nggambangake maksud saka tuturane.

4.2 Penyimpangan Maksim Kerjasama Sajrone Dagelan Jowo Ing Akun Youtube

Sajrone penyimpangan maksim kerjasama ing panliten iki yaiku ngandharake bab kang ora gumathok lan beda karo tintingan kang ditliti panliten. Kamangka bisa dingerteni yen andharan utawa wangsulan ing pacaturan iki kalebu andharan utawa wangsulan kang ora cocog karo apa kang digunemake. Perangan penyimpangan maksim kerjasama kasebut uga diperang dadi papat lan bakal dijlentrehake siji mbaka siji ing ngisor iki:

4.2.1 Penyimpangan Maksim Kerjasama Kuantitas (*The Maxim of Quantity*)

Penyimpangan maksim kerjasama kuantitas ing cecaturan sajrone Dagelan Jowo kuwi mujudake ragam basa kang ditindakake ora saprelune lan ora apa anane. Lumrahe ing pacaturan kuwi salah sawijine paraga bakal mangsuli kanthi linuwih utawa malah sawalike (kurang), kayata ing pethikan saka Dagelan Jowo ing ngisor iki:

- Mbah Minto : halo le
Ucup : halo mbok, lagi ngapa mbok?

Mbah Minto : lagi cuci tangan le, manut pamerintah. Sesuk dhuwite nek arep ditransfer aja lali tangane disemprot sik. Iki jenenge Hand Sanitizer Scret Clean.

- Ucup : walah rajin cuci tangan saiki
Mbah Minto : ya jelas le, hla kan persiapan arep nampa THR mu

Saka pethikan (5) pacaturan Dagelan Jowo ing dhuwur nuduhake yen pacaturan kasebut nuduhake penyimpangan maksim kerjasama kuantitas. Konteks ing pacaturan iki kadadean ana ing omahe Mbah Minto sing lagi ngumbah tangane karo *hand sanitizer*. Banjur Ucup telphon lan takon Simboke lagi apa. Saka pacaturan kasebut apa kang diwangsulni Mbah Minto minangka mitratatur dudu mujudake wangsulan kang trep, ora ngandharake kang saprelune. Senajan wangsulan kaya mangkono disengaja lan mujudake penyimpangan maksim kuantitas, nanging bab kuwi bisa ndadekake surasa kang lucu.

Wangsulan kuwi minangka wangsulan kang linuwih, luwih saka apa kang ditakokake saka paraga Ucup minangka panutur. Bab kasebut bisa diarani wangsulan kang nylenah lan sakerepe dhewe kanthi tujuan kanggo ndadekake kahanan kang lucu. Saliyane iku, andharan saka Mbah Minto kuwi nuduhake supaya paraga Ucup bisa enggal ntransfer dhuwit dening simbok ing kampung.

4.2.2 Penyimpangan Maksim Kerjasama Kualitas (*The Maxim of Quality*)

Penyimpangan maksim kerjasama kualitas ing Dagelan Jowo iki ngemu teges kang ora pener karo kahanan. Andharan utawa wangsulan kasebut mujudake andharan utawa wangsulan kang ora padha karo kasunyatanane, kaya pethikan pacaturan saka Dagelan Jowo ing ngisor iki:

- Penguk : pun dirasake, pun dibukak, kula tak nyuwun pamit mbah
Mbah Minto : ya, ning ati-ati ya le, awas kesandhung

- Penguk : kesandhung apa mbok
Mbah Minto : kesandhung masa lalu

Pethikan (6) pacaturan kasebut kalebu penyimpangan maksim kerjasama kualitas. Konteks ing pacaturan iki, nuduhake yen kadadean kasebut ana ing omahe Mbah Minto. Sabanjure Penguk menahi paketan marang Mbah Minto, dheweke nyuwun pamit arep mulih. Nanging ora disangka wangsulane Mbah Minto ora gumatuk karo apa kang ditakokake Penguk. Mula amarga paraga Mbah Minto menahi informasi utawa wangsulan kang bedha karo kasunyatan. Panutur Penguk takon marang mitratatur Mbah Minto kesandhung apa, ateges panutur ngarepake mitratatur bisa mangsuli kanthi nuduhake kesandhung samubarang kang atos kayadene watu, nanging ing kene mitratatur malah ngandharake ora kaya kang dikarepake tumrap panutur.

Senajan wangsulan kuwi ora trep lan pener, nanging bab kasebut uga nduweni tujuan kanggo

menehi pitutur marang paraga Penguk supaya urip ing tembe bisa luwih tamata lan apik. Ora kelingan bab kang dirasa ora kepenak ing wektu kepungkur, kamangka bisa dadi kaca benggalaning panguripan supaya luwih maju.

4.2.3 Penyimpangan Maksim Kerjasama Relevansi (The Maxim of Relevance)

Penyimpangan maksim kerjasama relevansi sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube iki mujudake ragam basa kang digunakake tumrap panutur lan mitratutur umume ora relevan, ora gathuk lan sesambungan karo wedharane, kayadene tuladha pacaturan ing ngisor iki:

Mbah Minto : iya kok le, aku wis saiki seneng teh kok. Teh anget, teh celup, teh tubruk, tapi enek luwih tak senengi maneh le

Ucup : apa wi mbok?

Mbah Minto : Teh Ha eR (THR)

Saka pethikan (7) ing dhuwur nuduhake yen andharan kasebut kalebu penyimpangan maksim kerjasama relevansi. Konteks saka pacaturan kasebut nggambarake kadadean ana ing teras omahe Simbok Minto kang lagi gawe teh lan *video call* karo anake Ucup. Paraga Ucup takon marang simboke lagi apa, nanging Mbah Minto mangsuli ora sesambungan karo apa kang ditakokake Ucup. Bab kang diandharake panutur ora sesambungan karo andharan sadurunge kang kandha yen dheweke seneng teh, banjur nalika ditakoki paraga Ucup minangka mitratutur, malah panutur mangsuli yen dheweke luwih seneng THR. Senajan pacaturan kasebut kalebu penyimpangan maksim relevansi, nanging anane andharan kuwi bisa ndadekake kahanan kang dirasa lucu.

4.2.4 Penyimpangan Maksim Kerjasama Pelaksanaan (The Maxim Of Manner)

Penyimpangan maksim kerjasama pelaksanaan iki saperangan andharan utawa wangsulun kang ngandhut ambiguitas, ora trep tumrap tatanan maksim pelaksanaan. Wujud pacaturan kuwi ora langsung lan gamblang, njalari basa kasebut dadi mbulet, kamangka bisa diarani ambigu lan nyalahi maksim kerjasama pelaksanaan, kayata ing pethikan pacaturan iki:

Mbah Minto : ya wis nek kowe ra mudik, nang kono ati-ati

Ucup : ya mbok

Mbah Minto :mangan sing wareg, ngombene okeh. Merga ditinggal pas lagi sayang-sayange kuwi ya butuh tenaga

Pacaturan (8) ing dhuwur nuduhake yen ukara kasebut awujud penyimpangan maksim kerjasama pelaksanaan. Konteks ing dhata iki nuduhake yen paraga Ucup lan Simbok Minto lagi pacaturan ing Hp. Kalorone ora bisa ketemu amarga anane larangan mudik. Ing pacaturan kasebut Simbok Minto ngandharake kang ora salaras karo apa kang digunemake karo anake. Mula amarga andharan kang digunakake Mbah Minto minangka panutur lan Ucup minangka mitratutur ora cetha lan ora salaras karo apa

kang diomongake. Ing pacaturan iki panutur ngadharake supaya mangan lan ngombe sing akeh amarga ditinggal pas lagi sayang-sayange kuwi butuh tenaga, bab kasebut kang diarani ambigu njalaran nduwe rong ateges. Mangan lan ngombe sing akeh ben wareg utawa lemu, nanging panutur malah mangsuli yen ditinggal pas lagi sayang-sayange butuh tenaga, senajan ditinggal pacar kudune bisa legawa ora mbutuhake mangan utawa ngombe.

4.3 Fungsi Basa Humor Sajrone Dagelan Jowo Ing Akun Youtube

Basa humor nduweni maneka warna fungsi, miturut panemune Sujoko sajrone (Rahmanadji, 2007:217) fungsi kasebut diperang dadi pitu, ing antarane yaiku (1) nglakoni sakabehane pepenginan, tujuwan, panemu, lan pesen, (2) nyadharake pawongan yen dheweke ora mesthi bener, (3) pamulangan tumrap pawongan kanggo ndeleng prakara saka sudhut ngendi wae, (4) sarana hiburan, (5) nglancarake pamikiran, (6) njalari pawongan supaya gampang anggane toleransi marang samubarang, (7) njalari pawongan supaya bisa ngerteni prakara pelik. Bab kasebut bakal dijlentrehake siji baka siji ing ngisor iki:

4.3.1 Kanggo Mrentah Wong Liya Supaya Nindakake Apa kang Karepake

Fungsi kasebut yaiku arupa andharan utawa pacaturan kang ditindakake panutur tumrap mitratutur kang isine ngenani prentah supaya mitratutur nindakake apa kang dikarepake panutur. Pacaturan kang nduweni fungsi akon samesthine arupa prentah, pamenging, lan sapiturute. Sajrone pacelathon ing ngisor iki nuduhake arupa pacaturan prentah:

Ucup : halo Nguk, iki loh gandengan aku ora isa mudik gara-gara korona iki, saiki kowe tak wei prentah dari komandan. Kowe njaga simbok ku, pokoke simbok butuh apa wae dibantu sik, apa-apa dicukupi, ya ra?

Penguk : pokoke semuanya tu beres, sing penting aja lali itungane, wong kabeh iki perlu itungan

Ucup : siyap, sesuk toh rejekiku wakeh tak etung kabeh wis toh

Pacelathon (9) ing ndhuwur kalebu fungsi akon, jalaran pacelathon kang diandharake kasebut nuduhake maksud supaya mitratutur gelem nglakokake pakaryan kang dikarepake panutur. Konteks ing dhata iki nuduhake paraga Ucup telphon kancane Penguk jaluk tulung supaya bisa nyukupi kabutuhane Simboke amarga dheweke ora bisa mulih. Banjur paraga Penguk gelem nulung nanging kudu ana timbalane arupa bayaran. Mula sajrone pacaturan kuwi uga nduweni maksud yen sejatine panutur njaluk tulung nang kancane sing nang kampung kanggo mbiyantu kabutuhan simboke.

Kabukten karo andharan “saiki kowe tak wei prentah dari komandan” tuturan kasebut dituturake dening paraga Ucup minangka panutur marang kancane Penguk minangka mitratutur. Sajrone tuturan kuwi dituturake kanthi swara cetha, gamblang, teges, lan ana

penekanan ing tembung tartamtu. Pacelathon kasebut kanthi swasana serius nanging santai, amarga mitratatur mangsuli kanthi jaluk imbalan bayaran kanggo gantine ngewangi kabutuhan simboke.

4.3.2 Piranti Kanggo Nyadharake Wong Liya

Fungsi kasebut nyadharake wong sing diajak gunem supaya ora salah anggane pranggapan tumrap wong liya. Mbenerake pranggapan kang diarani ora bener utawa nistha. Anane pacaturan antarane panutur lan mitratatur nduweni tujuwan kanggo ngajak pawongan nduwe pamikiran kang becik utawa positif tumrap wong liyan supaya ora nuwuhake sipat ala atine, kayata ing pacelathon ing ngisor iki:

Mbah Minto : halo le

Ucup : halo mbok, aku anyel ilo, mosok bayar listrik saiki mundhak

Mbah Minto : oalah le janjane iku ki ora mundhak, kowe kerja dari rumah hla nganggomu listrik ya okeh, yo jelas pajeke mundhak

Ucup : bener mbok

Mbah Minto : PLN ki apik lho le, mbantu wong ra mampu. Listrik ku gratis le. Lek wayahe mbayar ya dibayar listriki sadurunge tanggal rong puluh

Ucup : ya wis mbok lak nu tak bayare listrikku saiki. wah jebul bayar listrik, neng ati ya rasane lega

Mbah Minto : wis tak bribik, mung gawe atiku lara

Pacelathon (10) ing ndhuwur nuduhake yen konteks dhata kasebut kadadean nalika paraga Ucup minangka panutur telphon Simboke minangka mitratatur kanggo medharake swasana atine sing lagi gela. Panutur sambat amarga mbayar listriki tambah larang, banjur mitratatur njlentrehake yen bab kasebut ora bener. Anggapan ngenani listriki larang ya karena dheweke kerja ana ing omah. Senajan kerja ana ing omah, bisa njalari listriki mundhak amarga sakabehane kabutuhan ana ing omah. Mitratatur uga ngandharake yen niat Pamerintah mligine PLN uga apik bisa ngopeni wong cilik anggane ngrgratisake listrik.

Anane pacelathon kasebut ora mung kanggo nyadharake panutur wae nanging uga nyadharake tumrap para panonton Dagelan Jowo supaya ora nduwe pranggapan ora becik dening Pamerintah amarga anane wabah korona iki. Mula bisa kaajab masyarakat lan Pamerintah bisa kerjasama nglawan wabah korona kasebut. Pacelathon kasebut diandharake kanthi gamblang lan teges, kamangka andharan kasebut digawe kanthi ekspresi serius nanging kanthi swasana santai utawa kanthi anane basa humor ing pungkasan pacaturan.

4.3.3 Piranti Pamulangan

Fungsi pamulangan yaiku fungsi kang tujuwane menahi kawruh utawa informasi tumrap wong kang ngrungokake. Informasi kasebut arupa kawruh utawa pamawas kang bener-bener nyata utawa kadadeyan,

aktual, lan bisa ditampa sakabehe khalayak umum, kayadene pacaturan ing ngisor iki:

Ucup : lagi napa mbok?

Mbah Minto : lagi nata dhuwit le, iki mau dhuwite tak semproti ndak kena virus

Ucup : waduh mbok aja disemproti, engkok dhuwite teles, rusak, jare bank Indonesia dhuwit kuwi simbol negara. Pokoke isih ana korona dhuwite disimpen. Jaman saiki no tunai, transferan

Mbah Minto : nek kepeksan nganggo dhuwit kes?

Ucup : nek kepeksa neh nganggo dhuwit kes, ya manut karo bank Indonesia mbok. Nganggo masker, aja cerak-cerak karo wong liya. Bayare nganggo dhuwit pas wae, ben ora oleh jujul. Nek oleh jujul dhuwite dikarantina dileboke dompet ya mbok. Terus aja lali cuci tangan

Mbah Minto : nah nek THR piye?

Ucup : THR ya cocoke ditransfer, ben ora kena virus

Mbah Minto : tiwas GR digawe baper, jebule dek'e mung modus

Pacelathon (11) ing ndhuwur nuduhake tuturan kang ngandhut fungsi pamulangan. Konteks kasebut kadadean nalika Ucup lagi telphon Simboke nang kampung. Dheweke takon marang Simboke lagi apa, banjur Mbah Minto ngandharake yen dheweke lagi nyemproti dhuwite amarga anane kabar supaya padha njaga resesikan, nanging apa kang ditindakake Mbah Minto mau salah, kamangka Ucup langsung njlentrehake ngenani bab pembayaran ana ing wabah korona iki. Kanthi tuturan kasebut panutur kepengin nuduhake tumrap Mbah Minto minangka mitratatur ngenani bab dhuwit minangka simbol negara.

Paraga Ucup minangka panutur njlentrehake ngenani tukon-tukon ing wabah virus iki kudu manut karo protokole Pamerintah, ora oleh ngrusak dhuwite negara, dene kapeksan bisa disimpen ing dompet. Apa maneh saiki wis jaman modern, apa-apa wis bisa nganggo online, kamangka panutur nuduhake dening mitratatur supaya luwih ati-ati, nang endi wae kudu gawe masker lan sering ngumbah tangan. Anane pacelathon kasebut uga nuduhake tumrap para panonton Dagelan Jawa supaya bisa nambah wawasan ngenani prakara tukon-tukon ana ing prastawa wabah korona iki. Pacelathon kasebut diandharake kanthi ekspresi serius nanging santai utawa kanthi anane basa humor ing pungkasan pacaturan kasebut, supaya andharan kasebut bisa katampa lan ditindakake tumrap masyarakat.

4.3.4 Piranti Hiburan

Fungsi humor minangka sarana hiburan, amarga kanthi nikmati guyonan kasebut ndadekake pawongan bisa gumuyu. Fungsi humor minangka sarana

panglipur, bisa kadeleng saka para panontone padha gumuyu nalika panutur utawa mitratatur ngandharake utawa mangsuli sajrone pacaturan utawa komunikasi. Basa humor ditenger kanthi anane unsur guyonan kang njalari kahanan luwih seneng utawa bungah. Ing Dagelan Jowo nduweni fungsi kanggo nglipur, amarga andharan sajrone Dagelan Jowo kasebut nduweni kesan lucu lan bisa ndadekake rangsangan gumuyu marang pamirsa youtube ing Dagelan Jowo, kayata ing pethikan dhata ngisor iki:

Mbah Minto : (Mbah Minto ngomong dhewe karo sambat yen kasure ora kepenak amarga atos) rebahan terus gantek boyoke alus, gek kasure atos, auto kecetit. Ahh bobok kok ora isa pules. Wah gawat iki, ayu ku suwe-suwe luntur.

Dhata (12) ing ndhuwur nduweni fungsi kanggo nglipur para panonton Dagelan Jowo. Konteks kasebut kadadean ana ing kamare Mbah Minto, dheweke nggunem karo awake dhewe amarga kasure wis rumangsa atos, ora empuk maneh. Andharan kasebut njalari pamirsa bisa gumuyu amarga anane plesetan sajrone andharan Mbah Minto. Tuturan kuwi isine ngandhut guyonan biyasa, tujuwane namung kanggo nyegerake swasana, ora ana maksud liyane. Rebahan kang dimaksud Mbah Minto yaiku turu wae ora ana kagiyatan liyane, banjur diumpamane yen turu terus bisa njalari penyakit kecetite kumat, apa maneh kasure wis atos ora empuk. Kamangka andharan kang dimaksud Mbah Minto wedine penyakit tuwane kumat, nanging supaya lucu Mbah Minto mlesetake yen bab kasebut njalari ayune ilang. Guyonan kasebut ora nduweni maksud tartamtu, kajaba namung kepengin nggawe wong kang ngrungokake bisa dadi lelipur.

4.3.5 Piranti Kanggo Nglancarake Pamikiran

Fungsi kasebut kanggo nglancarake pamikiran. Ateges anane humor iki kudu bisa ngolah tembung-tembung supaya bisa trep lan bisa ndadekake pacaturan kasebut bisa ngandhut surasa lucu. Anane kaluconan kasebut bisa ndadekake wong kang ngrungokake bisa gumuyu, kayadene ing pacaturan ing ngisor iki:

Penguk :woh bapak nganggo sarangan ngunu ya ketok ampuh loh pak

Mbah Joko :hla ya nu le, njabane ampuh ning njerone rapuh. Hla nek kowe piye le?

Penguk : halah aku gur kaya KEDIRI pak

Mbah Joko : apa wi?

Penguk : kelamaan sendiri

Mbah Joko : ya kuwi padha wae karo TUBAN kok wi

Penguk : Tuban wi apa pak?

Mbah Minto :tiwas berkorban jebule kekancan

Penguk : wingi keadaanmu piye pak?

Mbah Joko :olah nek aku tetep PACITAN kok le. Pancet kelingan mantan

Pacelathon (13) kasebut nuduhake yen fungsi kasebut bisa nglancarake pamikiran. Konteks saka

dhata iki kadadean ana ing teras omahe Mbah Joko lan Penguk, kekarone padha guneman. Ateges bisa dingerteni yen kaloro wong kuwi padha dolanan kereta basa sajrone jenenge kutha. Kalorone bisa ngotak-atek gathok jenenge kutha karo kahanan atine. Pacaturan kuwi ora dirasa gampang, amarga saben panutur utawa mitratatur kudu bisa nggunakake tembung supaya bisa trep. Ing pacaturan antara panutur lan mitratatur padha saut-sautan anggone nggayutake jenenge kutha kanthi ditegesi ukara kang nggambarake atine sing ditinggal pacare. Mula anane pacalathon kuwi bisa ndadekake wong kang ngrungokake bisa dadi lelipur.

4.3.6 Nuwuhake Sikap Toleransi

Fungsi nuwuhake sikap toleransi iki kaajab supaya ing panguripan bebrayan iki bisa urip ayem tentrem. kudu nduwe sipat toleransi marang sapadha-padha, ora mbebanake wong liya tumrap aturan-aturan kang digawe, kayadene ing pacaturan Dagelan Jowo ing ngisor iki:

Ucup : halo mbok aku wis duwe dhuwit, jaluk nomer rekeningmu mbok, aku arep kirim THR

Mbah Minto : ra duwe nomer rekening kok le, duwene rekening listrik

Ucup : oh iya tapi tenang mbok, tetep isa tak kirim nganggo BNI mobile tunai. Isa tak transfer nganggo nomere hpne simbok. Wis tak kirim mbok mengko ngongkon jupuke Penguk nang ATM BNI ya ngleboke kode transaksi karo SMS notifikasi

Mbah Minto : oke

Pacelathon (14) ing ndhuwur kadadean nalika paraga Ucup telphon Simboke kanggo njaluk nomer rekeninge kanggo ngirim dhuwite amarga dheweke ora bisa mulih ing kampung. Mula ing pacaturan iki nuduhake yen paraga Ucup minangka panutur nduweni sikap toleransi tumrap Mbah Minto minangka mitratatur. Panutur pengin ngirim THR tumrap mitratatur nang rekeninge, nanging mitratatur mangsuli yen dheweke ora nduwe rekening. Banjur panutur nduwe panemu yen bab kasebut bisa dikirim liwat BNI mobile tunai nang Hpne mitratatur. Saka pacaturan kasebut nuduhake yen panutur ora mbebanake utawa nyusahake tumrap mitratatur. Apa maneh ing jaman saiki sakabehe kabutuhan bisa dirasa gampang lan ora ruwet. Kajaba kuwi, anane wangsulan saka mitratatur yen dheweke mung duwe rekening listrik, kamangka bisa ndadekake wong kang ngrungokake bisa gumuyu lan kalipur.

4.3.7 Kanggo Nuduhake Prakara kang Pelik

Fungsi kasebut nampilake bab kang aneh-aneh, kang dimaksud aneh ing kene yaiku tindak-tanduke antara panutur lan mitratatur kang dirasa aneh utawa durung tau dingerteni dening wong liya, kayadene andharan ing Dagelan Jowo iki:

Ucup : (ngomong dhewe karo delok hp) wah iki ana lowongan iki. Lowongan pekerjaan, dibutuhkan segera tukang

rasan-rasan. Diutamakan sing lambene lancip. Wahaha lambene lancip

Dhata (15) kasebut kalebu prakara kang aneh-aneh. Konteks dhata iki kadadean ana ing kose Ucup. Paraga Ucup ora sengaja maca wara-wara ing Hpne yen ana lowongan kerja, nanging sing diwaca ora salaras karo apa kang dikarepake. Kabukten karo andharan “lowongan pekerjaan, dibutuhkan segera tukang rasan-rasan” tuturan kasebut dirasa aneh lan ora masuk akal. Samono uga ora ana pakaryan kang awujud rasan-rasan. Sipat rasan-rasan uga dianggep ora becik tumrap masyarakat amarga ngomongake wong saka mburi. Anane andharan kasebut nduweni tujuwan kanggo nyemoni wong sing biasane rasan-rasan, lumrahe tumindak kuwi dilakoni dening ibu-ibu sing jagongan. Kajaba kuwi, saka andharan iki bisa kaajab asipat kasebut bisa dilangi tumrap kabeh wong supaya ora nduwe panyakit ati. Senajan nyemoni, nanging bisa nuwuhake guyanon tumrap wong kang ngrungokake.

PANUTUP

Dudutan

Acara Dagelan Jowo kasebut salah sawijine acara ing medhia sosial youtube kang nyiarake bab lelucon lan saben pacaturan kasebut uga ngandhut informasi kang ana ing masyarakat. Kajaba kuwi, anane humor sajrone pacaturan kasebut kanggo nglipur para panonton youtube Dagelan Jowo. Aspek pragmatik kang digunakake ing Dagelan Jowo iki yaiku maksim kerjasama. Sajrone Dagelan Jowo ngemu wujud maksim kerjasama miturut panemune Grice. Maksim kasebut kaperang dadi petang maksim ing antarane yaiku maksim kuantitas, maksim kualitas, maksim relevan, lan maksim pelaksanaan. Kajaba kuwi, panliten kasebut uga ngemu penyimpangan maksim kerjasama yaiku penyimpangan maksim kuantitas, penyimpangan maksim kualitas, penyimpangan maksim relevan, lan penyimpangan maksim pelaksanaan.

Pacaturan sajrone Dagelan Jowo uga kinandhut fungsi kang diandharake dening Sudrajat. Fungsi basa humor kang dicakake supaya nduweni kadhapuk dhewe-dhewe sajrone Dagelan Jowo mligine ing sosial medhia youtube, bab kasebut ngasilake pitung perangan fungsi, yaiku (1) kanggo mrentah wong liya supaya nuduhake apa kang dikarepake, (2) piranti kanggo nyadharake wong liya, (3) piranti pamulangan, (4) piranti hiburan, (5) piranti kanggo nglancarake pamikiran, (6) nuwuhake sikap toleransi, lan (7) kanggo nuduhake perkara kang pelik. Fungsi kasebut mesthi ana sajrone acara dhagelan utawa lawakan amarga bab kuwi dadi perkara kang baku ing acara lawakan umume.

Pamrayoga

Saka panliten kang wis ditindakake sajrone maksim kerjasama ing akun Dagelan Jowo iki, mula panliten menahi pamrayoga ngenani maksim kerjasama sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube kasebut saliyané kanggo sarana panglipur uga kanggo ngandharake iklan-iklan produk lan informasi kang lagi

rame ing masyarakat, kayata ing babagan virus korona saiki.

Basa humar ing panliten iki yaiku salah sawijining fenomena kabasan kang akeh banget digandrungi tumrap masyarakat. Mula sajrone panliten iki, panliti menahi pamrayoga supaya ing materi kuliah bisa dianakake kanthi materi ngenani analisis maksim basa humor kanthi tintingan liyane uga luwih kreatif lan akeh sajrone urun pakarti ngenani nulis basa humor ing medhia sosial kang lagi ngrembaka ing jaman kalebu modern iki.

Panliten ngenani maksim kerjasama sajrone Dagelan Jowo ing akun youtube kasebut isih adoh saka sampurna. Panliti nduwe pangarep-arep supaya ana panliten kang luwih spesifik lan bisa ngliti luwih adoh ngenani maksim kerjasama kanthi kajian kang luwih narik lan teknik analisis bisa luwih detail utawa saperangan bab liyane supaya antuk asil kang apik lan sampurna.

KAPUSTAKAN

- Aini, Nur. 2012. *Tuntutan Tayangan Humor Politik Sentilan Sentilun Di Metro TV: Sebuah Analisis Teori Implikatur Percakapan Grice*, 1(1), 154-164
- Alwasilah, A Chaedar. 2005. *Pokoknya Menulis*. Bandung: PT Kiblat Buku Utama.
- Arikunto, Suharsimi. 1998. *Prosedur Penelitian Suatu Pendekatan Praktek*. Jakarta: PT Rineka Cipta.
- Basir, Udjang Pr. M. 2010. *Sosiolinguistik Pengantar Tintingan Tindak Berbahasa (Konsep, Teori, Model Pendekatan, dan Fakta Berbahasa)*. Surabaya: Press UNESA.
- Chaer, Abdul, Leonie Agustina. 2004. *Sosiolinguistik Perkenalan Awal*. Jakarta: PT Rineka Cipta.
- Chaer, Abdul. 2007. *Linguistik Umum*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Djajasudarma, Fatimah. 1993. *Metode Linguistik*. Bandung: PT ERESCO.
- Grice, H. Paul. 1975. *Logic and Conversation dalam Davis S; Pragmatics: A Reader*. New York: Oxford University Press.
- Herawati. 2007. *Wacana Humor dalam Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Balai Bahasa.
- Jusuf, Jamsari. 1984. *Aspek Humor dalam Sastra Indonesia*. Jakarta: PPPB
- Keraf, Gorrys. 1997. *Komposisi, Sebuah Pengantar Kemahiran Bahasa*. Jakarta: Nusa Indah.
- Leech, Geoffrey. 1993. *Prinsip-prinsip pragmatik*. (Terj) M.D.D Oka. Jakarta: Universitas Indonesia.
- Nasibah, Mawaddatun. 2015. *Pelanggaran Prinsip Kerjasama Tayangan Galau Nite Di Metro TV: Analisis Pragmatik*. Skripsi ora diterbitake. Yogyakarta: PPs Universitas Negeri Yogyakarta.
- Rahardi, Kunjana. 2003. *Berkenalan dengan Ilmu Bahasa Pragmatik*. Malang: Dioma.

- Ristiawan, Hendri. 2017. *Prinsip Kerja Sama Dalam Berinteraksi Di Lingkungan SMPN 11 Kota Jambi*, 7(2), 99-116
- Saputri, Ria. 2017. *Analisis Percakapan Di Media Facebook: Pelanggaran Maksim Kerja Sama (PK) Model Grice Dalam Percakapan Facebook*, 2(2), 1-153
- Sudaryanto. 1993. *Metode dan Aneka Teknik Analisis Bahasa (Pengantar Penelitian Wahana Kebudayaan Secara Linguistik)*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- Sujoko. 1982. *Perilaku Manusia dalam Humor*. Jakarta: karya Pustaka.
- Surana. 2006. *Wacana Stiker Humor: Kajian Sosiopragmatik: Laporan Penelitian Dosen Muda*. Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah, Fakultas Bahasa Dan Seni, Universitas Negeri Surabaya.
- Surana, S. 2015., Et Al. *Variasi Bahasa dalam Stiker Humor*. Diss. Universitas Gadjah Mada.
- Surana, S. 2017. *Aspek Sociolinguistik dalam Stiker Humor*. Lokabasa, 8(1), 86-100
- Susanti, Ratna. 2016. *Pelanggaran Prinsip Kerja Sama Dalam Proses Perkuliahan Di Politeknik Indonesia Surakarta*, 3(6), 52-57
- Verhaar, J.W.M. 2010. *Pengantar Pragmatik*. Bandung: Angkasa.
- Wijana, I Dewa Putu. 1996. *Dasar-dasar Pragmatik*. Yogyakarta: Andi.
- Wijana, I Dewa Putu dan Rahmadi, M. 2009. *Analisis Wacana Pragmatik*. Surakarta: Yuma Pustaka.
- Yule, George. 2006. *Pragmatik (Terjemahan Indah Fajar Wahyuni dan Rombe Mustajab)*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Zamzani. 2007. *Kajian Sosiopragmatik*. Yogyakarta: Cipta Pustaka.

